

Kariyer Yolculuğunda Engeller ve Destekler

Dünya ŞEN*

Hayrunnisa ÇELİK**

Problem Durumu

Kariyerin yaşam boyu devam eden bir süreç olarak ele alınmasıyla birlikte araştırmacılar tarafından çeşitli kariyer gelişim görevleri tanımlanmıştır. Gelişimin bir bütün olduğu ilkesinden yola çıkarak farklı gelişim alanlarına özgü durumları da göz önünde bulunduran bu görevler birbirinin devamı niteliğini taşımakta, yaşa ve kimi zaman da kültüre özgü farklılık göstermektedir. Bu gelişim görevlerinden ülkemiz çapında en çok araştırılanı şüphesiz ki meslek seçimidir.

Genç nüfusu fazla olan bir ülkede meslek seçimi önemli bir konu hâline gelmektedir. Ancak araştırmaların yalnızca bu konuya odaklanmaları kariyer alanına sınırlı bir pencereden bakılmasına ve süreç boyutunun göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Bu sebeple bu çalışma kapsamında henüz sayıca yeterli araştırmanın bulunmadığı üniversite sonrası çalışma alanına karar verme konusuna odaklanılması, böylelikle meslek seçimi sonrası bireylerin kariyer gelişimlerinde önemli bir kararı oluşturan dönemin incelenmesi amaçlanmıştır. Farklı lisans programlarında kariyer kararı ve işe yerleşme sürecinde farklı faktörlerin etkili olabileceği bilgisinden yola çıkarak bu araştırma Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanındaki öğrenciler ile sınırlandırılmıştır.

Üniversite sonrası işe yerleşme süreci ve çalışma alanı ya da sektörüne karar verme konusunda yapılan araştırmalar yurt içi ve yurt dışı boyutunda incelendiğinde farklı odak noktalarının bulunduğu dikkati çekmektedir. Ülkemizde bu konuda yapılan araştırmalar işe yerleşmede kadro sıkıntısı yaşayan bölümlere odaklanırken yurt dışındaki araştırmaların çalışma ya da uzmanlık seçeneği fazla olan bölümler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Her iki odak noktası açısından Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanı değerlendirildiğinde öncelikle çalışma alanlarının geniş olduğu söylenebilir. Ancak üniversite sayılarının ve buna bağlı olarak lisans programlarının artmasıyla birlikte mezun sayısının artacağı ve gelecekte kadro sıkıntısının yaşanabileceği tahmin edilmektedir. Bu bakımdan mezun durumunda bulunan öğrencilerin

*İstanbul Üniversitesi Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

**Milli Eğitim Bakanlığı- Okul Psikolojik Danışmanı

karar aşamasında yaşadıkları sürecin anlaşılması etkili yönlendirmelerin yapılabilmesine olanak tanıyabilir.

Çalışma alanına karar verme sürecinde bireyler çeşitli durumlarla yüz yüze kalabilmektedir. Kuramsal bakış açısından değerlendirildiğinde bu süreci farklı açılardan değerlendiren görüşlerin bulunduğu söylenebilir. Bu görüşlerden birisi olan sosyal bilişsel kuram, kariyer sürecinin bütününde etkili olan faktörleri birey ve çevre kaynaklı olarak iki boyutta ele almaktadır. Bireysel faktörler ilgi, yetenek, hedef ve performanslar gibi özellikleri içeriyorken çevresel faktörler boyutunda kariyer engelleri ve desteklerine dikkat çekilmektedir. Sürece ilişkin tanımlayıcı ve kategorik bakış açısı sunması sebebiyle bu araştırma kapsamında sosyal bilişsel kuram temel alınarak Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında öğrenim gören öğrencilerin çalışmak istedikleri sektöre karar verirken etkili bulunan engellerin ve destek kaynaklarının araştırılması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Kariyer gelişiminde yerleşme döneminde yer alan üniversite öğrencilerinden çalışacakları alan, sektör ya da kuruma karar vermesi ve bu doğrultuda ön hazırlıklar yapması beklenmektedir. Bu süreci yaşayan öğrencilerin bir kısmını oluşturan PDR son sınıf öğrencilerinin kariyer seçenekleri, kariyer destekleri ve engellerine ilişkin algılarının incelenmesi bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Yöntem

Nitel araştırma desenine göre yapılan bu çalışmada fenomenolojik yöntemden faydalanılmıştır. Verilerin çözümlenmesi aşamasında ise içerik ve frekans analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Nitel araştırmalarda amaçlı örneklem kullanıldığı bilgisinden yola çıkarak çalışma grubu amaçlı örnekleme uygun olarak oluşturulmuştur. Çalışma grubuna alınan kişilerde PDR son sınıf öğrencisi olma, grup genelinde farklı seçenekleri düşünen öğrencilerin olması ve gönüllülük koşulları aranmıştır.

Veri Toplama Araçları

Kariyer tercihleri üzerinde etkili olan faktörleri anlayabilmek için öncelikle bireysel farklılıklar penceresinden bakmanın faydalı olabileceği düşüncesiyle süreç hakkında ayrıntılı bilgi alabilmek için görüşme tekniği tercih edilmiştir. Konunun özünü iyi yansıtması açısından

literatürden faydalanılarak yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra demografik bilgi formu kullanılarak katılımcılardan veriler toplanmıştır.

Verilerin çözümlenmesi aşamasında oluşturulan bulgu tablosuna ilişkin oluşturulan bir form yardımıyla uzman görüşleri alınarak tema ve alt alanlar düzenlenmiştir.

Uygulama

Görüşmeler, İstanbul ilinde mayıs ayı içerisinde 8 katılımcı ile yapılmış ve her bir görüşme yaklaşık 30 dakika sürmüştür.

Bulgular

Araştırmanın üç temel amacına ilişkin elde edilen bulgular sonucu kariyer seçenekleri, destekleyici faktörler, zorlaştırıcı faktörler/engeller temaları oluşturulmuştur. Bu temalara ilişkin katılımcıların verdiği yanıtlardan yola çıkarak alt alanlar oluşturulmuştur. Bunlar sırasıyla aşağıdaki gibi verilmiştir.

Kariyer seçenekleri, PDR mezunlarının çalışabilecekleri sektörleri ifade etmektedir. Her bir katılımcı yalnızca çalışmayı düşündüğü alana ilişkin değil, düşünmediği alana yönelik olarak da görüş belirttikleri için bu seçenekler; üzerinde düşünülen, değerlendirme yapılan ve hakkında bilgi sahibi olunan alanlar olarak ele alınabilir.

Öğrencilerin kariyer seçeneklerine ilişkin verdiği yanıtların çözümlenmesi sonucu oluşturulan alt alanlar şunlardır: Okullar, rehberlik araştırma merkezi, üniversite, askeri kurumlar, spor kuruluşları, adliyeler, belediyeler, psikolojik danışma merkezi, dersaneler, rehabilitasyon merkezi, insan kaynakları alanı, sivil toplum kuruluşları, diğer seçenekler ve farklı bir mesleğe yönelmek. Bu seçenekler incelendiğinde kurum veya alan bazında ifadelere yer verildiği görülmektedir. Kariyer planlaması sürecinde katılımcılar tarafından en fazla üniversite en az da sivil toplum kuruluşları ve diğer seçenekler alt alanları üzerinde durulduğu görülmüştür.

Kariyer desteklerine yönelik katılımcıların verdiği yanıtlar üzerinde yapılan kategorisel analiz sonucunda elde edilen alt alanlar şu şekildedir: Lisans öncesi deneyimler, lisans programı, çevresel destek kaynakları, uygulama deneyimleri, kişisel özellikler. Destekleyici rolü bakımından en fazla kişisel özellikler, en az da lisans öncesi deneyimler ve lisans programı alt alanına ilişkin görüş belirtilmiştir.

Kariyer kararı sürecinde engelleyici faktörlerin neler olduğuna ilişkin katılımcıların verdiği yanıtlardan yola çıkarak oluşturulan alt alanlar kişisel faktörler, ilişkisel faktörler, mesleğe ilişkin durumlar, maddi durum, sınavlar/ödevler, zaman, toplumsal bakış açısı, sağlıkla ilgili

durumlardır. Engelleyici rolü bakımından en fazla kişisel faktörler, en az da toplumsal bakış açısı alt alanına ilişkin görüş belirtilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Kariyer kuramlarının temelinde bireyin kendini tanıması, seçeneklerinin farkına varması ve karar vermesi ilkeleri bulunmaktadır. Bireyin çeşitli özelliklerini irdelemeyi gerektiren kendini tanıma ilkesi bu çalışmada destek kaynakları ve olası engeller bakımından incelenmiştir. Katılımcılar tarafından kişisel özellik ya da faktörlerin hem engel hem de destek kaynağı olarak algılanması kariyer planlaması sürecinde çoğunlukla kendilerini göz önünde bulundurma eğilimde olduklarını göstermektedir.

Seçeneklerin tanınması ilkesine yönelik olarak katılımcılara yöneltilen çalışmayı düşündükleri alan sorusuna çeşitli sektörler açısından yanıtların gelmesi olası seçeneklerin değerlendirildiğine, katılımcıların seçenekler hakkında bilgisinin bulunduğu işaret etmektedir. Karar verme boyutunda ise katılımcılarda değerlendirmenin yanı sıra kararsızlık ve erteleme de bulunduğu gözlenmiştir. Özellikle bireysel faktörlerin hem destek hem de engel olarak görülmesi seçeneklere yönelmede kimi özelliklerin pozitif veya negatif etkiler taşıdığını göstermektedir. Bireyin etkili karar vermesini zorlaştıran rol oynayabilmekte ve kararsızlık yaşayan bireylerin rahatsızlık veren bu durumdan uzaklaşmak amacıyla karar vermeyi ertelemelerine neden olabilmektedir. Bu aşamada uzmanların yönlendirmeleri, bireyin kendisini tanımasına yardımcı olarak çelişen özelliklerinin farkına varmasını sağlanması ve kişisel özellikleri ile çalışma alanları arasında ilişki kurulmasına yardımcı olması açısından önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: kariyer seçenekleri, engeller, destek kaynakları.

Kaynakça

Ackerman, P. L. & Beier, M. E. (2003). Intelligence, personaliy and interests in career choice process. *Journal of Career Assessment*, 11, 2, 205-218. Doi: 10.1177/1069072703011002006

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (23. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kuş, E. (2012). *Nicel-nitel araştırma teknikleri* (4. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Özyürek, R. (2011). Sosyal-bilişsel yaklaşımlar. B. Yeşilyaprak (Ed.), *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı kuramdan uygulamaya* (s. 220-271). Ankara: Pegem Akademi.

Soysal, A. ve Söylemez, C. (2014). İktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinin bireysel kariyer planlamalarına etki eden faktörler: Kilis 7 Aralık Üniversitesi örneği. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 6, 12, 23- 38.

Tarkun-Tavşancıl, E. ve Aslan, A. E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayın Evi.